

УДК 336.221.2

Каламбет С.В.

*доктор економічних наук, професор,
Дніпродзержинський державний технічний університет***ГЕНЕЗИС ТА ЕВОЛЮЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДАННЯ ПОДАТКІВ****GENESIS AND EVOLUTION STUDY ON SHIFTING TAXES****АНОТАЦІЯ**

Проаналізовано генезис та еволюцію теорії перекладання податків. Систематизовано основні положення теорій перекладання, показано їх основний зміст. Названо основних представників відповідних теорій перекладання. Визначено основні складності дослідження процесу перекладання податків. Показано економічні та соціально-політичні аспекти перекладання податків в еволюційному процесі становлення теорії перекладання.

Ключові слова: перекладання податків, теорії перекладання, податкове навантаження, розподіл податкового навантаження, принципи оподаткування.

АННОТАЦІЯ

Проаналізовані генезис і еволюцію теорії перекладання податків. Систематизовані основні положення теорій перекладання, показано їх основне содержание. Названі основні представителі відповідних теорій перекладання. Определені основні складності дослідження процесу перекладання податків. Показано економічні і соціально-політичні аспекти перекладання податків в еволюційному процесі становлення теорії перекладання.

Ключевые слова: перекладання податків, теорії перекладання, податкова навантаження, розподіл податкової навантаження, принципи оподаткування.

ANNOTATION

Analyzed the genesis and evolution theory shifting taxes. Systematized basic theories shifting position shown osnovnyy their content. Named the major representatives of the shifting theories. The main difficulty research process pereklanannya taxes. The economic and socio-political aspects of shifting taxes in the making evolutionary theory shifting.

Keywords: shifting taxes, terry transcriptions, tax burden, distribution of the tax burden, principles of taxation.

Постановка проблеми. Ще в кінці XIX ст. англійський дослідник Ф. Еджуорт говорив, що найважливішими для фінансової науки є принципи оподаткування і проблема перекладання податків. Оскільки принципи загальності, рівномірності та соціальної справедливості можна реалізувати на практиці тільки з урахуванням процесу перекладання податків [1, с. 116].

Перекладання податків, як правило, розуміють як процес повного або часткового перерозподілу податкового навантаження між різними суб'єктами, які мають економічні або господарські відносини [2, с. 189].

Складність процесу перекладання полягає в тому, що він є не лише фінансовою, а й соціально-політичною проблемою, має приховану форму, недостатньо теоретично й методично досліджений, відсутні аналітичні та статистичні дані щодо перекладання податків. Крім того, перекладання має динамічний характер, стосується майже всіх суб'єктів ринкової економіки,

характеризується нерівномірною інтенсивністю, відповідно важко простежується й аналізується.

Тому саме дослідження генезису та еволюції проблеми перекладання податків дає змогу визначити сутність, причини та наслідки цього явища. А це, у свою чергу, дасть можливість розробити концепції податкового реформування з урахуванням проблеми перекладання податків та нівелювання впливу цього явища на економічні та соціальні процеси.

Результати. У ранні епохи перекладання податків мало характер примусу, оскільки частина населення, що була при владі, примушувала іншу частину населення сплачувати податки. Насильницьким шляхом Рим звільняв власне населення від оподаткування, перекладаючи його на підвладні, підкорені їм народи (провінції).

Середньовічне місто підпорядковуючи собі навколишні території, всляк експлуатувало їх у фіскальному відношенні. Привілейовані класи (дворянство та духовенство), беручи на себе обов'язок внесення тієї чи іншої суми податку, були лише посередниками між державою і населенням, що було на їх землях підданими або кріпаками.

Середньовічний феодал, до речі, також не платив податки, розподіляв належні з феодалного маєтку податки між своїми підданими. Таке саме право мали й пруські поміщики.

В Австрії лише Йосип II (у кінці XVIII ст.) позбавив поміщиків можливості перекладати податок на селян, надавши право останнім самим розподіляти внески всередині селянських спільнот.

Уся подальша історія перекладання податків (до кінця XIX ст.) – це боротьба заможного класу за перекладання податків на безправні прошарки суспільства. Введення урядами розвинених країн, під тиском робітничого класу, прогресивного прибуткового податку на початку XX ст. означало, що перерозподіл національного доходу було нарешті здійснено з метою підтримки балансу економічних і соціальних інтересів суспільства.

Водночас питання перекладання податків залишається актуальним і для сучасних держав. Так, новий Закон Бельгії «Про перекладання податків», який був ухвалений у 2015 р., включає податкові заходи, які реалізують так звані податкові зрушення. Метою такого законодавчого забезпечення податкового зсуву є встанов-

лення більш низьких податкових навантажень на професійний дохід, збільшення непрямих податків і податків на фінансові доходи окремих платників податків, визначення бізнес-податкових стимулів, таких як збільшення відрахувань на інвестиції та нові заходи для «високотехнологічної продукції», звільнення від сплати податку деяких категорій працівників, зайнятих у виробництві високотехнологічної продукції, зміни правил утримання заробітної плати тощо.

Тобто, з точки зору платників податків, перекладання «зборів», безперечно, і сьогодні залишається актуальним як для сучасних європейських держав, так і для України.

Теорії перекладання виникли одночасно з податковими теоріями і можна говорити, що ця теорія є складовою частиною загальної теорії податків, яка, у свою чергу, визначалася розвитком політичної економії та фінансової науки. Еволюція теорій перекладання показує, що із накопиченням наукового потенціалу в цих науках змінювалося співвідношення політичного й економічного аспекту в теорії перекладання податків на користь останнього [4].

Політична економія, в межах якої довгий час розвивалася фінансова наука, вперше поставила проблему перекладання як проблему дослідження податків.

Дослідження цієї проблеми почали меркантилісти ще в XVII ст., але і в XX ст. економісти вважали, що сучасна фінансова наука не виробила ясного й закінченого вчення про перекладання податків. Оскільки питання про розподіл і перекладання податкового навантаження взагалі є складним процесом, стосується інтересів усіх суб'єктів ринкової економіки, розглядається не лише як фінансове, а й соціально-політичне явище.

Як вже зазначалося раніше, причина недопрацювання проблеми зумовлена вищезгаданою складністю процесу перекладання податків. Розподіл податкового навантаження можливий лише під час обміну, результатом якого є формування ціни. Тобто теоретичне вирішення питання перекладання податків залежить від рівня розробленості більш загальної, економічної проблеми, а саме теорії цінності (вартості) та ціни.

Неясності, які існували в питанні перекладання податків у XVII ст., були зумовлені тим,

Таблиця 1

Основні теорії перекладання податків

Еволюція теорії перекладання податків	Представники	Основні положення теорії
1. Абсолютна	А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Міль	Більшість податків перекладаються або на землевласника, або на заможного споживача, або на підприємця
2. Оптимістична теорія	Н. Канар, С. Сисмонді, Ж. Сей	Усі податки завдяки перекладанню розподіляються між платниками податків пропорційно їх платоспроможності
3. Теорія дифузії	А. Тьєр, О. Бісмарк	Поклала початок обґрунтуванню рівномірного розподілу податкового навантаження
4. Песимістична теорія	П. Прудон, Ф. Паскаль	Визначення, що будь-який податок перекладається на споживача, а більшість споживачів – бідні, отже податок обтяжує головним чином бідних
5. Закони перекладання податків	К. Рау	Визначення термінології перекладання, його поняттєвого апарата: 1) перекладання від продавця до покупця; 2) перекладання від споживача до продавця; 3) уникнення податку шляхом відмови від споживання об'єкта оподаткування податком
6. Теорія перекладання податків маржиналістів	А. Курно, Ф. Дженкин	Застосування теорії граничної корисності і математичного методу до аналізу перекладання податків в умовах монополії і конкуренції, у рівних (що зростають і спадають) витратах виробництва
7. Теорія перекладання податків в умовах монополії і вільної конкуренції	К. Віксель	Визначення, що перекладання податків являє собою ситуацію, коли тиск у вигляді податку, який чиниться державою в одній частині господарського механізму, переноситься на інші за допомогою мінових угод з метою перерозподілу доходу між різними групами населення
8. Математична теорія перекладання податків	М. Панталеоне	Розуміння перекладання як процесу, що мало значення для аналізу проблем перекладання, дало змогу підняти питання про тенденції та фактори, які впливають на процес перекладання
9. Теорія перекладання Е. Селигмана	Е. Селигман	Загальний аналіз перекладання податків, виділення умов, що мають значення для вирішення практичного питання про ймовірність перекладання того чи іншого податку
10. Теорія перекладання американської економічної і фінансової школи	П. Самуельсон, Р. Масгрейв, К. Макконелл С. Брю	Визначення кінцевого носія тягаря оподаткування на основі економічної теорії та математичних методів

що теорія ціни була не розроблена. Тому вивчення еволюції теорії ціни може включати й дослідження еволюції підходів до процесу перекладання податків.

Через вирішення теоретичних питань ціноутворення у другій половині ХХ ст. вдалося просунути й дослідження проблеми перекладання податків.

Узагальнений аналіз основних теорій перекладання наведено в табл. 1.

Англійський філософ епохи меркантилізму Д. Локк, досліджуючи перекладання податків у 1692 р., зробив висновок, що всі податки, в тому числі податки на споживання, в кінцевому результаті покладаються на власника землі. Д. Локк говорив, що торговці й посередники намагаються перекласти податки на споживача-робітника. Але споживач-робітник не в змозі платити податки через низький рівень заробітної плати й, у свою чергу, перекладає їх на орендаря, останній – на власника землі, знижуючи орендну плату. Тому, Д. Локк наполягав на заміні всіх податків одним поземельним, вважаючи, що він є найбільш вигідним для землевласників, оскільки у великій кількості податків землевласники за допомогою перекладання значно обтяжені податковим навантаженням, ніж у прямому оподаткуванні. Теорії перекладання, розроблені на такий методологічний основі, пізніше були названі «абсолютними», через намагання з абсолютною точністю визначити рівень перекладання того чи іншого податку та визначити конкретних носіїв податку [1, с. 119].

Фізіократи підтримали теорію Д. Локка про перекладання всіх податків на чистий дохід з землі, виходячи зі своєї теорії чистого доходу. Теорія фізіократів про перекладання всіх податків обґрунтовувала встановлення єдиного податку на землю, як такого, що не може бути перекладений [1, с. 119].

Класична школа розвивала абсолютну теорію перекладання в тому самому напрямі, з тією самою категоричністю. А. Сміт говорив, що більшість податків перекладається або на землевласника, або на багатого споживача. Він вважав податками, що не перекладаються – поземельний, на перехід нерухомості (у спадок і шляхом купівлі-продажу), на розкіш [1, с. 119].

Д. Рікардо створив теорію земельної (диференціальної) ренти, відповідно до якої ним логічно були визначено умови перекладання земельного податку. Наукрвець вважав, якби поземельний податок стягувався з чистої ренти, то він був би таким, що неперекладається, але він стягується з усіх земель, у тому числі гірші, тому такий податок зумовлює підвищення ціни, а отже, перекладається на споживача.

З огляду на теорію диференціальної земельної ренти, заробітної плати та прибутку, А. Сміт та Д. Рікардо зазначали, що податки зрештою перекладаються на підприємця, оскільки працівник, який одержує мінімальну заробітну плату, неминуче перекладе податки на споживання

на підприємця. А. Сміт та Д. Рікардо визнавали, що податки на заробітну плату і непрямі податки на предмети першої необхідності є такими, що не можуть бути перекладені [1, с. 120].

На критику «абсолютної» теорії перекладання податків виникла теорія рівномірного розподілу податків, яка була розроблена на початку ХІХ ст. французьким дослідником Н. Канаром.

Так, Ж. Сей, вважав, що податок падає на той чи інший клас населення залежно від своїх властивостей або стану ринку. Він вважав, що податки падають на тих, хто не може від них звільнитися, а способів звільнитися від податку досить багато [1, с. 120].

Іншим опонентом класичної теорії перекладання податків, особливо теорії Д. Рікардо, був С. Сисмонді. Він критикував теорію абсолютної рівності заробітної плати й прибутку, повної можливості переходу капіталу і праці з однієї галузі виробництва в іншу, що було покладено в основу теорії перекладання Д. Рікардо.

У роботі «Принципи політичної економії» (1800) Н. Канар приходить до висновку, протилежного висновку фізіократів. Відповідно до його позитивної теорії всі податки завдяки перекладанню розподіляються між платниками податків пропорційно їх платоспроможності [1, с. 120].

Е. Селігман назвав теорію Н. Канара і його послідовників оптимістичною. Оцінюючи її науковість, він вважав, що теорія побудована на поверхневій теорії попиту та пропозиції. Теорія Н. Канара не враховувала й інші можливості уникнення податку без перекладання, наприклад через амортизацію, через прибуткове оподаткування тощо. Оптимістична теорія, незважаючи на її теоретичну слабкість, довгий час мала підтримку у Франції (А. Тьєр) і в Пруссії (О. Бісмарк). Значення цієї теорії визначалося її соціально-політичною спрямованістю [1, с. 121].

Теорія, що отримала назву теорії дифузії (розпорошення податків), зображала відповідний початку ХІХ ст. рівень розвитку економічної та фінансової науки. Але поява цієї теорії відвинула теорію перекладання вперед порівняно з класичною школою. Теорія дифузії покляла початок обґрунтуванню рівномірного розподілу податкового навантаження [1, с. 121].

Німецький фінансист ХІХ ст. А. Шеффле дав оцінку високого рівня політизованості проблем оподаткування, особливо проблем перекладання податків. Він зазначав, що прогрес і вдосконалення у всіх сферах людського життя є результатом боротьби ідеальних і матеріальних інтересів, і в податковій області ця боротьба характеризується особливо високим рівнем егоїзму, жорстокості та класової ворожнечі. Також він говорив, що «податкова боротьба» ведеться між урядом і народними представниками в законодавчих установах, між окремими класами, групами, в галузі управління, між органами держави та тими, що ухиляються від сплати податків, або контрабандистами. Це боротьба за звільнення або збереження свободи від податку

на стороні платника відносно держави, боротьба за перекидання чи зворотне перекидання податку між самими платниками [1, с. 121].

Еволюція теорій перекидання податків свідчить про їх політизованість. Так, фізіократи захищали інтереси землевласників, ратуючи за єдиний податок. Класики своїми поглядами на перекидання захищали інтереси підприємницького класу. Оптимістична теорія перекидання податків з'явилася як потреба, необхідність примирити класи платників податків, тому що податки досить сильно обтяжували незаможні верстви населення і не зачіпали захищені від них буржуазне суспільство.

Друга теорія, що стоїть поряд з оптимістичною за рівнем політизованості, – песимістична теорія, яка була створена захисником інтересів незаможних класів П. Прудоном. Він вважав, що будь-який податок перекидається на споживача, а більшість споживачів – бідняки. Отже, податок обтяжує головним чином бідних і тому є несправедливим. На думку науковця, всі податки приносять незаможним верствам населення лише шкоду. Він не вірив в райдужний вплив державних витрат на продуктивність праці. Такої самої думки дотримувався соціаліст Ф. Ласаль у промові «Про непрямі податки і становище робітничого класу» (1863 р.) [1, с. 122].

Незважаючи на слабкість наукового обґрунтування, можна сказати, що обидві розглянуті теорії, які стоять на різних полюсах класових інтересів, намагалися обґрунтувати, кожна зі своїх позицій, справедливості розподілу податкового навантаження. Це підтверджувало актуальність проблеми і необхідність її теоретичного рішення як з економічних, так і з соціальних аспектів.

У другій половині XIX ст. сформувалися національні фінансові школи, а пізніше – міжнародна. Кожна зі шкіл внесла свій вклад в розвиток теорії перекидання податків.

Німецька фінансова школа відмовилася від абсолютних (абстрактних) теорій перекидання, але не могла претендувати на наукове рішення через відсутність на той час теорії ціни [1, с. 122].

Найбільш вагомий вклад в теорію перекидання податків зробив К. Рау (1864 р.), який запропонував свої закони перекидання податків:

1) перекидання можливо лише у разі зміни ціни;

2) перекидання від покупця до продавця важко, оскільки зміна попиту непомітно розподіляється по всій сукупності товарів;

3) перекидання від продавця легше там, де податок стягується з ціни товарів;

4) майже неможливо перекидання податку з певних особистих доходів (платні);

5) малоперекидані податки, ті, що не визначаються за кількістю товарів;

6) податок з джерела доходу можна перекидати, якщо його можна інакше використовувати.

Незважаючи на те, що К. Рау не запропонував загального принципу перекидання

через відсутність точного поняття «доходу», його закони сприяли подальшому розвитку теорії перекидання.

Теоретичне значення законів К. Рау полягає в тому, що з ними пов'язано створення термінології перекидання, його поняттєвого апарату: 1) перекидання від продавця до покупця; 2) перекидання від споживача до продавця; 3) уникнення податку шляхом відмови від споживання об'єкта оподаткування податком [1, с. 123].

Німецький фінансист А. Шеффле уточнив можливості перекидання непрямих податків, вказавши, що їх перекидання легше, чим ближче момент сплати до моменту споживання [1, с. 123].

А. Вагнер з'ясував соціальні умови перекидання і показав, що «закон рівняння прибутку» не пояснює явищ перекидання податків. Тобто, рівне оподаткування об'єктного доходу, ще не веде до рівності оподаткування суб'єктного доходу і навпаки. А. Вагнер вважав, що прагнення до перекидання податкового навантаження існує у рівномірному прибутковому податку. Таким чином, А. Вагнер спростував поширену на той час думку про повне неперекидання особистого прибуткового податку [1, с. 123].

Теорія ціни (вартості, цінності) австрійської школи (маржиналістів) зміцнила наукові основи теорії перекидання податку. А. Курно в 1838 р. застосував теорію граничної корисності і математичний метод до аналізу перекидання податків в умовах монополії і конкуренції, у рівних (що зростає і знову спадають) витратах виробництва. Він дійшов висновку, що найкраще обкладати продукти податком в останній стадії – у споживача.

Математичний метод у політекономії, який отримав новий поштовх у працях Л. Вальраса та В. Девонса, був застосований сучасником останнього Ф. Дженкиним до теорії перекидання: будь-який податок впливає на частину вигод під час обміну, що здійснюється продавцем і покупцем, причому витрати більшої суми податку, і чим вищий податок, тим більша різниця між витратами для суспільства чистого виторгу і сумою надходжень від податку. Тобто Ф. Дженкин зазначав про надмірне навантаження податків у зв'язку з навантаженням акцизним податком, його динамікою під впливом еластичності пропозиції та попиту [1, с. 124].

Німецький економіст Р. Майер у праці «Принципи справедливого оподаткування» (1884 р.), досліджуючи теорію граничної корисності, виділив положення і висновки, які були включені в теорію перекидання. Він розглядав перекидання як окремий випадок впливу податку на приватне господарство. На думку вченого, безпосередня дія податку полягає у зменшенні обігового капіталу (податок на витрати виробництва) або особистого доходу. Скорочення доходу внаслідок сплати прибуткового податку позбавляє платника задоволення певної частини та інтенсивності потреб. Такий самий

вплив мають непрямі податки. У результаті оподаткування одних предметів може бути не задоволена інша потреба (менш важлива). Крім того, податок може не сплачуватися через скорочення і зміну характеру споживання.

Р. Майер зазначав, що за нормальних умов грошового обігу податок, скорочуючи пропозицію оподатковуваних товарів, веде до підвищення ціни, яке має межу. Науковець визначав максимальну межу підвищення ціни. Він вважав, що підвищення ціни завжди має бути меншим податку, оскільки неконкурентоспроможні підприємства банкрутують, що приводить до зниження середнього рівня витрат. Наступне питання, яке ставив Р. Майер, полягало у визначенні впливу переключення податку на вирівнювання податкового навантаження. На його думку, переключення саме по собі не має ніякого відношення ні до пропорційного, ні до прогресивного прибуткового обкладення [1, с. 124].

У роботі К. Вікселя «Фінансово-теоретичні дослідження» (1896 р.) подано аналіз переключення податків в умовах монополії і вільної конкуренції. На думку вченого, монополіст не може довільно підвищувати ціни, оскільки це скорочує попит, він прагне до такої ціни, за якої отримує максимальний чистий дохід. К. Віксель пропонував замінити поняття «переключення податків» на більш загальне, наприклад, «падіння тягаря податку». За визначенням К. Вікселя, переключення податків являє собою той випадок, коли тиск у вигляді податку, який чиниться державою в одній частині господарського механізму, переноситься на інші за допомогою мінових угод з метою перерозподілу доходу між різними групами населення [1, с. 125].

Таким чином, в концепції К. Вікселя переключення податків розглядається як інструмент державної політики перерозподілу національного доходу.

Математична теорія переключення італійської школи визначила основні положення математичної теорії переключення податків. Основні її постулати розробив М. Панталеоне. Він дав визначення переключення, яке було прийнято сучасною йому фінансовою наукою і використовувалося дослідниками в ХХ ст.: переключення – це процес, за допомогою якого платник винагороджує себе повністю або частково за сплату податку. Розуміння переключення як процесу мало значення для аналізу проблем переключення, оскільки дало змогу підняти питання про тенденції, фактори, які впливають на процес переключення. М. Панталеоне є автором визначення основних тенденцій переключення, які потім були використані Е. Селігманом у власній теорії переключення.

Розуміння переключення як процесу (можливе лише в процесі обміну) дозволило М. Панталеоне сформулювати динамічний закон переключення, який тісно пов'язаний з проблемою впливу податку на ціну. Аналіз впливу податку

на ціну науковець простежує в умовах монополії і вільної конкуренції. Він вважав, що податки впливають на ціну як витрати виробництва.

Одна з основних вагомих внесків в науку М. Панталеоне полягає в тому, що він перший проаналізував і встановив функціональну залежність між податком і ціною. Це дало можливість створити одну з передумов практичного аналізу впливу податків на національне господарство та подальшого теоретичного аналізу процесу переключення [1, с. 126–127].

Значний внесок у теорію переключення зробив і професор Колумбійського університету Е. Селігман, представник міжнародної фінансової школи, який у 1892 р. випустив книгу «Переключення і падіння податків». На думку М. Фрідмана, теорія переключення Е. Селігмана «не цілком оригінальна, але він вдало комбінує висновки, що існували до того часу теорій переключення» [1, с. 127]. Е. Селігман не лише дав загальний аналіз переключення податків, а й виділив умови, що мають значення для вирішення практичного питання про ймовірність переключення того чи іншого податку. Учений виявив, які конкретні умови впливають на переключення податків з метою встановлення, якою мірою податок (повністю або частково) входить в ціну, як він розподіляється між виробником і споживачем, тобто хто з них і якою мірою несе навантаження податку. Зрештою Е. Селігман визначав рівень переключення, і з огляду на це, запропонував класифікацію податків, для розробки системи податків.

Фінансова література 20–30-х рр. ХХ ст. порівняно з внеском науки кінця ХІХ ст. не привнесла нічого нового в розробку проблеми переключення, але більш змістовно й чітко сформулювала закономірності переключення податків: види переключення, розміри, умови переключення, структуру податків з точки зору їх переключення.

Подальший розвиток теорія переключення податків отримала у другій половині ХХ ст. Так, П. Самуельсон зазначав, що математичні методи є основою для викладання положень сучасної економічної теорії. К. Макконелл і С. Брю досліджували на основі математичних методів сфери можливого переключення основних сучасних видів податків й визначали можливих їх носіїв [1, с. 138].

Відомий американський фінансист Р. Мастрейв досліджував процес реального розподілу податкового навантаження залежно від форм оподаткування та джерел доходів.

Американська фінансова школа в своїх дослідженнях спробувала дати також відповідь на питання, як розподіляється податкове навантаження між виробником і споживачем, тобто за категоріями платників, в залежності від еластичності попиту та пропозиції. Отже, американська школа досліджувала розподіл податкового навантаження за джерелами доходів і за категоріями платників [1, с. 117].

Але вирішення проблеми розподілу податкового навантаження не означає вирішення проблеми перекладання податків. Насправді суб'єкт може перекласти податок або на покупців своїх товарів, підвищивши їх ціну відповідно до розміру податку, або перекласти податок на продавців, у яких він сам купує, сплачуючи їм менше, беручи до уваги існування податку. Тобто необхідно дослідити, на кого покладено податкове навантаження через вивчення впливу податків на роздрібні ціни, ціни факторів виробництва, на розподіл ресурсів і зусиль, на структуру виробництва і споживання.

Висновки. У сучасних умовах необхідність дослідження проблеми перекладання податків є актуальною й зумовлена тим, що, по-перше, розподіл податкового навантаження між платниками податків, у тому числі у процесі перекладання, дає змогу забезпечувати реалізацію принципу справедливості й рівномірності оподаткування; по-друге, перекладання податків як процес впливає на широкий спектр соціально-економічних питань суспільства та на рівень доходів різних верств населення; по-третє,

впливає на фіскальну політику держави через намагання платників податків зменшити або уникнути податкового навантаження, що приводить до зниження платежів до бюджету та деформування всього процесу оподаткування; по-четверте, процеси перекладання впливають на остаточний розподіл та перерозподіл доходів у державі, а тому їх необхідно враховувати під час планування досягнення тих чи інших цілей економічної та фінансової політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пушкарева В. История финансовой мысли и политики налогов: [учеб. пособие] / В. Пушкарева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 192 с.
2. Власюк Н. Податкова система: [навч. посібник] / Н. Власюк, Т. Мединська. – Львів: Магнолія – 2006, 2009. – 230 с.
3. Фещук В. Генезис податкової системи України // Наука і правоохорона, В. Фещук, Л. Островерх. – 2015. – № 4 (30). – С. 214–221.
4. Юткина Т. Налоги и налогообложение: [учебник] / Т. Юткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 576 с.